

NELINEARNE OPERACIJE: JEDAN PRIMJER IZ 1878. GODINE

Ante Samardžić *

UDK 355.4(436+439:497.6)“1878”
327.2(436+439:497.6)“18”

Pregledni rad

Primljeno: 17.X.2023.

Prihvaćeno: 10.V.2024.

SAŽETAK

U današnje su vrijeme nelinearne operacije mnogo prisutnije nego prije, a tomu su osobito pridonijele nove informacijske tehnologije. Međutim, činjenica je da su se nelinearne operacije provodile i mnogo ranije, što nam potvrđuje i vojna operacija zaposjedanja Bosne i Hercegovine od strane austro-ugarske vojske 1878. godine, u kojoj nalazimo sve glavne značajke nelinearnih operacija. U operacijama austro-ugarske vojske u zaposjedanju Bosne i Hercegovine uočavaju se dvije faze. Prva je faza trajala do zauzeća Sarajeva i Mostara, a druga od zauzeća Sarajeva i Mostara do potpunog zauzeća Bosne i Hercegovine i završetka vojnih operacija. Vojna operacija zaposjedanja Bosne i Hercegovine od strane austro-ugarske vojske započela je 29. srpnja 1878., a završena 20. listopada 1878., kad je austro-ugarska vojska zaposjela cijelu Bosnu i Hercegovinu. Glavni je cilj operacije bio ispunjen. Tijekom te operacije austro-ugarska vojska je angažirala više od 150 000 tisuća vojnika, a imala je više od pet tisuća poginulih i ranjenih.

Ključne riječi: nelinearne operacije, austro-ugarska vojska, Austro-Ugarska Monarhija, Bosna i Hercegovina

1. UVOD

Početak 19. stoljeća došlo je do slabljenja Osmanskoga Carstva te se počelo govoriti o diobi njegova teritorija u Europi, među kojima i o BiH u kojoj je tada bilo čestih sukoba i pobuna, a jedna od posljedica tih pobuna bio je hercegovačko-bosanski ustanak, koji je bio povod srpsko-crnogorsko-turskog rata 1876. i 1878. godine. To je potom dovelo i do rusko-turskog rata 1877. – 1878. godine. Tako je nastala velika istočna kriza, koju su Velike sile nastojale riješiti na kongresu u Berlinu.

Na kongresu u Berlinu održanom u lipnju i srpnju 1878. godine na kojem su sudjelovale Velika Britanija, Francuska, Italija, Njemačka, Rusija, Turska te Austro-Ugarska Monarhija, donesena je zajednička odluka da se u cilju sređivanja

* Mr.sc. Ante Samardžić, nastavnik, Hrvatsko vojno učilište „Dr. Franjo Tuđman“, Ilica 256b, 100 000 Zagreb, antesamardzic98@gmail.com.

situacije i uspostave reda i mira u Bosni i Hercegovini, privremena uprava nad Bosnom i Hercegovinom (dalje BiH) povjeri Austro-Ugarskoj. Iako je Turska prihvatila tu odluku, dio stanovništva muslimanske vjeroispovijesti, kasnije im se pridružio i dio pripadnika regularne turske vojske u BiH, s tom se odlukom nije suglasio. I pravoslavno se stanovništvo, tijekom bosansko-hercegovačkog ustanka i tijekom same okupacije, zalagalo da se Bosna pripoji Srbiji, a Hercegovina Crnoj Gori. Tako su te grupacije ulazak austro-ugarske vojske dočekale s oružjem, što je dovelo do niza okršaja i bitaka između austro-ugarske vojske i pobunjenika¹, odnosno ustanika², kako su ih u to vrijeme nazivali. Stanovništvo katoličke vjeroispovijesti BiH uglavnom je pozdravljalo tu odluku Berlinskog kongresa.

U radu ćemo se, nakon uvodne problematike, definiranja pojmova iz naslova rada, ukratko osvrnuti i na okolnosti i diplomatsku pozadinu koja je dovela do odluke Berlinskog kongresa o vojnom zaposjedanju BiH. Samu operaciju vojnog zauzeća BiH od strane austro-ugarske vojske prikazat ćemo kroz: pripremu austro-ugarske vojske za zauzeće BiH, ulazak postrojbi na područje BiH te smjerove pojedinih divizija u ostvarivanju cilja, ne ulazeći pritom u detaljno opisivanje pojedinih okršaja i bitaka tijekom operacije.³

2. DEFINICIJA POJMOVA

Pojmove kao što su linearna okupacija i operacija često susrećemo i koristimo u svakodnevnom životu i radu. Zbog složenosti i višeznačnosti, kao i zbog njihove česte uporabe u različitom značenju u različitim područjima ljudske djelatnosti, a radi jasnijeg i lakšeg shvaćanja ovog rada, definirat ćemo pojmove iz naslova ovog rada u njihovu značenju u ovom radu.

¹ Vojni leksikon definira pobunu kao akciju individualno i po broju neodređene grupe ljudi radi nasilnog obaranja nekog društvenog ili državnog uređenja ili radi suprotavljanja nekom tijelu ili nekoj mjeri državne vlasti. Ako pobuna izbije u vojsci, to je vojna pobuna. Osobe koje sudjeluju u pobuni međusobno su povezane ostvarivanjem cilja pobune, a pri ostvarenju cilja spremne su upotrijebiti oružje. Ako postoji spremnost za upotrebu oružja, to je oružana pobuna (Petrović, 1981)

² Ustanik je osoba koja sudjeluje u unutrašnjem oružanom sukobu jedne zemlje. Pravila ratnog prava ne primjenjuju se u unutrašnjem sukobu, osim nekih najopćenitijih humanitarnih pravila. To znači da ustanik nema svojstvo pripadnika oružanih snaga, niti mu međunarodno pravo priznaje da je subjekt međunarodnog prava (Petrović, 1981; Andrassy, 1978).

³ Prema izvorima bečkoga Ratnog arhiva tijekom vojne operacije zaposjedanja Bosne i Hercegovine od 29. srpnja 1878. do 20. listopada 1878. bilo je preko 60 bojeva, bitaka, okršaja i čarki. (*Die Occupation Bosniebs und der Hercegovina*; Tomac, 1968; Šehić, 2007).

2.1. Operacija

Operacija je širok i višeznačan pojam. Sama riječ operacija dolazi od latinske riječi *operari*, a znači poslovati, raditi (Klaić, 1962). Nas ovdje zanima značenje pojma operacija u vojnom smislu, gdje također ima više značenja. Za potrebe ovog rada definirat ćemo operaciju kako slijedi: „Operacija je (1) vojna akcija ili provedba strateške, taktičke, granske, obučne ili administrativne vojne zadaće; (2) proces provedbe borbe, uključujući kretanje, opskrbu, napad, obranu i manevre potrebne za ostvarenje cilja bilo koje bitke ili pohoda” (FM 3 – 0, Operacije, 2005; ZDP – 1: Doktrina oružanih snaga Republike Hrvatske – privremena publikacija, 2011). U cilju jasnijeg razumijevanja vojne operacije zaposjedanja BiH od strane austro-ugarske vojske definirat ćemo i izraz „operacije punog spektra”. „Operacije punog spektra” (predstavljaju opseg operacija koje kopnene snage provode u ratu i neratnim operacijama (FM 3 – 0, Operacije, 2005), a obuhvaćaju napadne i obrambene operacije, operacije stabilnosti i operacije potpore. Obično u provedbi operacija punog spektra, zapovjednici kombiniraju i raspoređuju napadne i obrambene operacije, operaciju stabilnosti i potpore za provedbu misije (FM 3 – 0, Operacije, 2005).

2.2. Nelinearne operacije

Pojam linearan i nelinearan vrlo je čest u upotrebi, najčešće je to matematički pojam, ali vrlo često taj pojam susrećemo i u vojnoj terminologiji (Klaić, 1962; Bandula, Hrvatski vojnik, 2000). Nažalost, stječe se dojam da se taj pojam puno više i češće upotrebljava nego što se razumije (Macfarland, 1994). Isto vrijedi i za pojam crta ili linija, npr. Maginotova linija, Siegfriedova linija, crta bojišnice itd. Ako pogledamo najosnovnije značenje pojma linearan, -arna, -rno, možemo reći da je to latinski pojam značenja: u obliku linije, pravca, kao pravac, dok riječ linija također dolazi od latinske riječi *linea* u značenju: ravna crta, pravac; smjer, potez.

Prije nego definiramo pojam „nelinearne operacije”, treba reći da svaka operacija ima svoje operativno područje koje definira zapovjednik, a onda zapovjednik najčešće dijeli i dodjeljuje neka od svojih područja operacija podređenim postrojbama. Ta područja operacija podređenih postrojbi mogu biti spojena ili razdvojena. Ako su ta područja spojena, onda ih dijeli, odnosno razdvaja, granica, a ako su razdvojena, one ne dijele granicu, a elemente snage povezuje zamisao operacije, dok je više zapovjedništvo odgovorno za područje između razdvojenih područja operacija (FM 3 – 0, Operacije, 2005).

Kad je riječ o granici, bitna je razlika između linearnih i nelinearnih operacija u tome što u linearnim operacijama područje operacija traži određivanje prednjih granica. Dobri primjeri linearnih operacija tiču se hladnog rata i Domovinskog rata u Hrvatskoj.

Radi lakšeg razumijevanja pomoći će nam i pojam „operacijske linije”. Operacijske linije definiraju smjerovnu orijentaciju snaga u vremenu i prostoru u odnosu na neprijatelja. One povezuju snagu s operativnom bazom i ciljevima. Dok u zemljopisnim odnosima operacijske linije povezuju niz odlučujućih točaka koje vode nadzoru cilja

ili porazu neprijateljske snage. Operacija može imati jednu ili više operacijskih linija, a one mogu biti unutarnje ili vanjske. Snaga djeluje po unutarnjim linijama kad se njezine operacije odvijaju od središnje točke, a snaga djeluje vanjskim linijama onda kad se njezine operacije približavaju neprijatelju – susreću se u jednoj točki (FM 3 – 0, Operacije, 2005).

Vrijeme poslije hladnog rata pokazuje da su nelinearne operacije danas prisutnije nego prije, a njihov intenzitet se povećava. Tomu su osobito pridonijele i nove informacijske tehnologije i njihove sposobnosti za beskonačni broj simulacija. Danas, za većinu operacija stabilnosti i potpore miru, možemo reći da su nelinearne. Međutim činjenica je da su se nelinearne operacije provodile i ranije pa tako i u operaciji vojnog zauzeća BiH od strane austro-ugarske vojske 1878. godine.

Osnovne su značajke nelinearnih operacija: nemaju jasno definirane prostorne granice, kombiniraju obranu i napad, umnožavaju operativni i taktički manevar, povećavaju potrebu za pokretljivošću, manevrom i fleksibilnošću, decentralizirano vođenje manevra, potreba centraliziranog zapovijedanja i koordiniranog vođenja operacija te povećanje smrtnosti (Macfarland, 1994).

“U nelinearnim operacijama manevarske postrojbe mogu djelovati u razdvojenim područjima u cjelokupnom području operacija. Čak i kad djeluju u spojenim područjima operacija, manevarske snage mogu se usmjeriti na ciljeve bez zemljopisne povezanosti sa susjednim postrojbama. Nelinearne operacije tipično se usmjeravaju na višestruke odlučujuće točke. Istodobnost nadjačava protivnički sustav zapovijedanja i nadzora i zadržava inicijativu. Nelinearne operacije provode se uzduž višestrukih operacijskih linija – zemljopisnih, logičnih ili obiju. Komunikacijske linije često se odvajaju od operacijskih linija, a održavajuće operacije mogu ovisiti o kretanju potpore borbenih djelovanja zajedno s manevarskim postrojbama” (FM 3 – 0, Operacije, 2005).

Nelinearne operacije mogu se provoditi i u spojenima i u razdvojenim područjima operacije. Kad se provode u spojenim područjima operacije, nailazimo na primjer u operaciji stabilnosti u BiH i na Kosovu, ili operacija potpore, poput one za vrijeme vihora *Andrew*, slijede isti oblik. Više zapovjedništvo dodjeljuje podređenim postrojbama odgovornost za svoje cijelo područje operacija. Unutar tog područja operacija podređenih operacije su nelinearne, dok podređena zapovjedništva primaju potporu i resurse od višeg zapovjedništva. Na taktičkoj razini operacije tipa „pronadi i napadni” često su nelinearne operacije koje se provode u spojenim područjima. U razdvojenim područjima operacija, operacije i višeg zapovjedništva i podređenih postrojba, nelinearne su (FM 3 – 0, Operacije, 2005).

Možemo reći još i to da se u nelinearnim operacijama kopnene snage nastoje usmjeriti na dodijeljene ciljeve, kao što su razbijanje protivničkih snaga ili zauzimanje i nadzor kritičnog zemljišta, ili naseljenih središta. Snage moraju imati pokretljivost za grupiranje na odlučujućoj točki s disperziranih (razasutih, raspršenih) lokacija sa superiornom borbenom snagom i nakon toga ponovo se raspršiti, dok je logistička potpora i održavanje znatno teže nego u linearnim operacijama.

Dakle, možemo zaključiti da operacije kopnenih snaga mogu biti linearne, s jasno definiranim granicama, postrojbama u dodiru koje provode duboke, bliske i pozadinske operacije, a mogu biti i nelinearne bez jasno definirane prednje crte i pozadinskog područja.

Austro-Ugarska Monarhija je na Berlinskom kongresu dobila mandat od tadašnjih velikih sila da može vojno zaposjesti područje BiH s ciljem uspostave reda i mira na tim područjima u kojima je u to vrijeme bilo čestih pobuna, pljački i nasilja. Stoga i za tu operaciju možemo reći da je i operacija stabilnosti, a operacije stabilnosti najčešće su nelinearne i provode se u razdvojenim područjima operacija.

2.3. Okupacija kao pravni pojam

Budući da se u izvorima i literaturi za zaposjedanje BiH od strane austro-ugarske vojske koriste različiti pojmovi, kao na primjer zaposjednuće, zauzeće, okupacija, a pošto je Austro-Ugarska Monarhija dobila to pravo na Berlinskom kongresu od tada najvećih svjetskih sila, to pravo im je svojim potpisom potvrdilo i Osmanlijsko Carstvo (dalje Tursko) (Klaić, 1962; Šehić, 2007) u čijem se posjedu tada nalazila BiH, nužno se nameće pitanje definicije samog pojma okupacije. Prije nego što pogledamo svu složenost značenja pojma okupacija u pravnom i vojnom značenju, definirat ćemo ga u njegovu najopćenitijem smislu.

Okupacija dolazi od latinske riječi *occupare* u značenju zapremiti, zauzeti je: 1) za-posjednuće, zaprema, zauzeće, osvojenje tuđeg teritorija vojnom silom; 2) pravno stjecanje vlasništva stvari koja nije ničija njenim uzimanjem u posjed; 3) zaposlenje, zanimanje, zvanje; obrt, znanost, posao; 4) zaposlenost, briga. Pojam *okupator* znači neprijatelj koji je zaposjeo zemlju svojom vojnom snagom i održava se u njoj s pomoću grube sile, a pojam okupirati znači: 1) zapremiti, zauzeti, osvojiti, zaposjesti; zasjesti u tuđe, dočepati se; 2) zaposliti zabaviti poslom, oduzimati nekom vrijeme, smetati (Klaić, 1962).

Ratna okupacija je stanje koje je nastalo stvarnim vojnim zauzimanjem tuđega državnog teritorija tijekom trajanja rata. Teritorij se smatra okupiranim kad se stvarno nalazi pod vlašću neprijateljskih oružanih snaga, koje su se dovoljno učvrstile i ustalile, a vlastima, osobito središnjima, teritorijalne države onemogućeno je provođenje svoje vlasti. Teritorij, unatoč nazočnosti neprijateljskih snaga, nije okupiran ako domaće oružane snage, tijela lokalne, odnosno središnje vlasti ili stanovništvo, pružanjem otpora onemogućavaju provođenje okupacijske vlasti (Vidaković Mukić, 2006).

Okupacija nastaje samo na onom dijelu teritorija na kojem je prestalo pružanje svakog otpora, a neprijatelj je taj dio teritorija stvarno zauzeo i nesmetano njima vlada. Tvrdnja, tj. proklamacija neprijatelja, da je uspostavio okupaciju nema pravnog značaja ako nije uspostavio svoju stvarnu vlast na odnosnom teritoriju. Ratnom okupacijom suspendirano je ispunjavanje suverenih prava teritorijalne države na okupiranom teritoriju, ali njezina suverenost time nije prestala. Stanovništvo okupiranog teritorija ima pravo, u svako doba, pružiti otpor okupatoru radi oslobađanja svog teritorija ili sprečavanja okupatora da na tom teritoriju provodi svoju vlast

(Vidaković Mukić, 2006). Strana u sukobu je odgovorna za rad svojih tijela, odnosno vojnih postrojbi na okupiranom području. Ta odgovornost ne isključuje i osobnu odgovornost zapovjednika i počinitelja svakog djela protivnog pravilima međunarodnog ratnog prava. Odredbe o ratnoj okupaciji nalaze se u Haškom pravilniku o ratu na kopnu koji je prilog IV. Haškoj konvenciji o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1917. (Vidaković Mukić, 2006).

2.4. Okupacija kao vojni pojam

Vojna ili ratna okupacija je, najkraće rečeno, privremeno zaposjedanje i držanje dijela ili cijelog teritorija jedne države oružanim snagama druge države i uspostavljanje okupacijske vlasti na njoj. Najčešće je rezultat ratnih operacija na protivnikovom teritoriju, ali i rezultat represalija (potiskivanja, suzbijanja, sredstva međunarodne prisile) i sredstvo pritiska i kontrole, ili garancija izvršenja određenih obveza pobijeđene strane (razoružanje, isplata reparacije i dr.). Pojam je nastao s pojavom nacionalne države (Ilić, 1969). Režim okupacije može nastati kad je slomljen svaki oružani otpor na nekom teritoriju i kad je uspostavljena potpuna i učinkovita okupatorska vlast. Cilj je okupacije upotreba zauzetog teritorija za njegove ratne i opće potrebe. Vrš se uporabom teritorija kao prostora, raspolaganjem materijalnim dobrima na okupiranom teritoriju i upotrebom stanovništva za rad i druge potrebe okupatora. Stanje okupacije ima privremeni karakter i ne predstavlja prenošenje suvereniteta (Ilić, 1969).

2.5. Ustup ili cesija

Ovdje bismo se još ukratko osvrnuli i na pojam *cesija* ili *ustup* kao jedan od načina stjecanja nekog područja. Ustup je „stjecanje područja na temelju ugovora između dosadašnjeg držaoca odnosno područja i države stjecateljice.“ On se može ostvariti dragovoljno mirnim putem ili ratom i nekom drugom vrstom pritiska (Andrassy, 1978). Ustup se ponekad vrši posredovanjem treće države.⁴ U ovom slučaju, što

⁴ „Posredovanje je korak ili skup koraka jedne države ili više njih, koje nisu upletene u spor, da dovedu izravno zainteresirane države do mirnog rješenja toga spora. Posredovanje se sastoji u savjetima jednoj stranci ili objema strankama, u prenošenju zahtjeva i odgovara između stranaka itd. Mnogi razlikuju dobre usluge i posredovanje. Dobre usluge sastojale bi se u nastojanju treće države (ili više njih) da savjetom i nagovaranjem, upravljanim bilo jednoj stranci ili objema strankama, dovede do izravnih pregovora ili da te pregovore pospješiti tako da se spor riješi sporazumom među samim strankama. Posredovanje (medijacija) u užem smislu bilo bi ono nastojanje treće države (ili trećih država) oko mirnog rješenja nekog spora izravnim sporazumom stranaka gdje treća država iznosi strankama vlastite prijedloge za to rješenje. To znači da treća država aktivno sudjeluje u pregovorima, ona se ne ograničuje na samo nagovaranje ili prenošenje prijedloga. (...) Posredovanje se može ponuditi iz vlastite pobude, ali stranke u sporu mogu ga i zatražiti, bilo samo jedna od njih ili obje zajedno. U posljednjem slučaju može uloga posrednika ići vrlo daleko, tako da se približava mirenju i arbitraži time što posrednik stavlja vlastiti izrađeni prijedlog za konačno rješenje. Katkad se radi posredovanja sazivaju kongresi ili konferencije. Poznati primjer za to je Berlinski kongres 1878. (Andrassy, 1978: 492-493).“

je bio i slučaj s BiH na Berlinskom kongresu 1878., ugovor ne prenosi suverenost, nego da se ustupljeno području preuzme. Naime, tada je Austro-Ugarska Monarhija posebnim tajnim ugovorom s Turskom dogovorila da se zaposjedanjem ne diraju sultanova suverena prava, makar ona bila svedena samo na neke vanjske formalnosti⁵ (Andrassy, 1978). Zbog te vanjske formalnosti javljala su se različita mišljenja pojedinih autora koji su se bavili tom tematikom. Tako da su jedni tvrdili da je sultanu (Turskoj) ostalo samo „golo pravo – nudum jus“, drugi drugi da je Austro-Ugarska imala samo upravu koja je bila ograničena pravima Turske i obvezama Austro-Ugarske prema drugim europskim državama, dok su treći u austro-ugarskom zaposjedanju BiH vidjeli stvarno stjecanje (Andrassy, 1978).

3. KAKO JE DOŠLO DO VOJNOG ZAPOSJEDANJA BOSNE I HERCEGOVINE OD STRANE AUSTRO-UGARSKE MONARHIJE

U rješavanju pitanja koja su se ticala BiH, u drugoj polovini 19. stoljeća, bilo je uključeno, izravno ili neizravno, nekoliko većih i nekoliko manjih međunarodnih subjekata (država i naroda) koji su u tome imali određeni interes. Naime, na Berlinskom kongresu 1878. godine Velika Britanija, Francuska, Italija, Njemačka, Rusija, Turska te Austro-Ugarska Monarhija donijele su zajedničku odluku da se u cilju sređivanja situacije i uspostave reda i mira u BiH privremena uprava nad BiH, koja se tada nalazila pod suverenitetom turskog sultana, povjeri Austro-Ugarskoj. Tu je odluku prihvatila i Turska. Ako uz spomenute države dodamo još i zainteresiranost Srbije, Crne Gore, zatim interese Hrvata koji su živjeli u sklopu Austro-Ugarske Monarhije, te samog stanovništva BiH (muslimanske, katoličke i pravoslavne vjeroispovijesti), tada složenost pitanja i isprepletenost različitih interesa dolazi do punog izražaja.

Ako pogledamo i događaje koji su slijedili poslije zaposjednuća, ali i tijekom cijeloga 20. stoljeća, onda problematika postaje još dublja. Naime, poslije zaposjednuća, slijedila je aneksija BiH koja je provedena vladarevom proklamacijom od 5. listopada 1908. godine. Tim je činom Austro-Ugarska Monarhija proglasila priključenje te zemlje svom državnom području. Potom se 28. lipnja 1914. dogodio atentat u Sarajevu, čime je započelo novo poglavlje svjetske povijesti. Naime, pogibija prijestolonasljednika Franje Ferdinanda d'Este i njegove supruge Sofije bila je povod za početak Prvoga svjetskog rata (1914. – 1918.). Posljedice toga rata su milijunske

⁵ Međutim, „Uzmemo li da domašaj mnogih međunarodnih akata, naročito ako im je namjerice dan iskrivljen oblik, može prosuditi tek prema daljnjem razvoju, možemo reći da je okupacija Bosne i Hercegovine prikrivena cesija, (...) upravo kao i istovremena okupacija Cipra što ju je izvršila Velika Britanija. No razvojna tendencija može poći i drugim pravcem, kao što se to – protivno nego se isprva očekivalo – dogodilo sa zakupima evropskih velevlasti u Kini. Zato i najmanji trag nominalnog prava ima svoju potencijalnu važnost, a to se, uostalom, pokazalo i kad se konačno razriješila bosanska aneksiona kriza 1908: Austro-Ugarska je platila Turskoj odštetu za gubitak „golog prava“ i ispraznila vojnički okupirani Novopazarski sandžak. U današnje doba takvi se ugovori teško mogu i zamisliti, ali u svjetlu današnjih shvaćanja takav bi se ugovor uvijek tumačio u prilog suverenosti, ma kako opsežna bila ustupljena prava (primjer: Panama)“ (Andrassy, 1978: 213).

ljudske žrtve i golema materijalna šteta, a u tom dotad najvećem ratnom sukobu u povijesti ljudskog roda nestala su četiri carstva: njemačko, rusko, austrijsko i tursko (Matijević, 2002).

Stoga, prije nego što počnemo detaljnije govoriti o vojnom zaposjednuću BiH, želimo ukratko razmotriti zašto je upravo Austro-Ugarskoj Monarhiji povjerena uprava nad BiH te koji su sve bili pogledi i interesi ostalih sudionica Berlinskog kongresa, kao i ostalih zainteresiranih strana. Velike sile, sudionice Berlinskog kongresa, imale su određeni interes i poglede vezano za BiH, ali i šire, uz Europu i Aziju. I prije Berlinskog kongresa održanog 1878. godine, jedno od najvažnijih pitanja europske politike u 19. stoljeću bilo je pitanje međunarodnog položaja Bospora i Dardanela, odnosno pitanje kontrole i prolaza brodova kroz njihove tjesnace. Predmet te problematike bio je sadržaj niza međudržavnih i međunarodnih ugovora i kongresa. Tako se može uočiti kako se mjenjao omjer snaga između tadašnjih velikih sila, da se tako mijenjao i režim prolaska brodova kroz te tjesnace (Andrassy, 1978; Šehić, 2007).⁶

U austro-ugarskim pogledima uglavnom je bio interes za zapadni dio Balkana, navodili su se sigurnosni, gospodarski i politički razlozi, povijesno-pravni i kompenzacija za pokrajine u sjevernoj Italiji, a iznosili su ih ministri vanjskih poslova, vojni i civilni krugovi, ali i sam car Franjo Josip. Rusiju je ponajprije zanimalo pravoslavno stanovništvo u europskom dijelu Turskog Carstva. Rusija je, smatrajući sebe baštinicom bizantske carevine, isticala svoje pravo, na istočni dio Balkana, a glavni joj je cilj bio Carigrad. Velika Britanija nije željela ruski izlazak na Bospor i Dardanele. Njemačka je bila zainteresirana radi prodora prema jugoistoku Europe i prema prednjoj Aziji. Francuski i talijanski pogledi nudili su i Austro-Ugarskoj Monarhiji BiH u zamjenu za savezništvo ili pojedine pokrajine. Srbija se nadala da će dobiti Bosnu, a Crna Gora Hercegovinu. Hrvati unutar Austro-Ugarske Monarhije uglavnom su smatrali BiH svojom po povijesnom pravu i svojim prirodnim zaledem. Što se tiče stanovnika BiH, pogledi muslimanskog stanovništva jednim dijelom su bili usmjereni prema Carigradu, jednim prema autonomiji, a dijelom prema Austro-Ugarskoj Monarhiji. Katoličko je stanovništvo imalo iste poglede kao i Hrvati unutar Austro-Ugarske Monarhije. Pravoslavno stanovništvo iz Hercegovine okrenulo se Crnoj Gori, a ono

⁶ „Britansko-turskim ugovorom od god. 1809. proglašeno je „staro pravilo Osmanskog Carstva“ da su tjesnaci zatvoreni za sve ratne brodove. Poslije vojnih uspjeha u ratu s Turskom Rusija je ugovorom o miru u Drinopolju (1829) postigla otvaranje tjesnaca za trgovačku plovidbu svih zastava, a tajnim dodatkom tomu ugovoru Turska je obećala Rusiji da neće dopustiti nijednom stranom ratnom brodu da pod ma kakvom izlikom uđe u Dardanele. Londonskim ugovorom (1841) između velevlasti i Turske općenito je prihvaćeno kao „staro pravilo“ zatvaranje tjesnaca za ratne brodove svih država, pa i Rusije, dok se Porta nalazi u miru. Samo je dopušten prolazak dvaju lakih brodova u službi poslaništava, a na temelju posebno izdanih sultanovih fermana. Pariski mir od god. 1856. uzdržao je to pravilo, ali je dopuštao prolazak dvaju lakih brodova svake države ugovornice radi nadzora slobode plovidbe na Dunavu. Londonskim ugovorom o Crnom moru od god 1871. predviđeno je da sultan može fermanom dopustiti prolazak ratnim brodovima prijateljskih država u doba mira ako nađe potrebnim da osigura provođenje pariskog mira. Berlinski ugovor (1878) potvrdio je odredbe prijašnjih ugovora (Andrassy, 1978: 187).“

iz Bosne Srbije (Gruber, 1925; Goluža, 2008; Šišić, 1938; Oršolić, 2000; Pavličević, 2002; Ivanišević Leib, 2013; Obzor, 30. IV. 1878.; Obzor, 20. IV. 1878.; Obzor, 13.VII. 1878.; Opća i nacionalna enciklopedija, 2009; *Die occupation Bosniens und der Hercegovine durch K.K. truppen im jahre 1878. – nach authentischen quellen, 1879*).

4. VOJNO ZAUZEĆE BOSNE I HERCEGOVINE

Veliku istočnu krizu Rusija je pokušala riješiti mirom u San Stefanu kraj Carigrada, a Austro-Ugarska, Njemačka, Rusija, Engleska i Francuska sve su dovršile kongresom u Berlinu 1878. godine (Pavličević, 2002). Berlinski kongres je zasjedao od 13. lipnja 1878. do 13. srpnja 1878. godine. Kao rezultat tog kongresa sastavljen je dokument koji se sastojao od 64 članka. Pitanja u svezi BiH raspravljana su 28. lipnja 1878. Glavno je pitanje rasprave bio članak XIV. Sanstefanskog ugovora koji je predvidio autonomiju za BiH, a koji je za Austro-Ugarsku Monarhiju bio sporan, pa su njegovo konačno rješenje Rusija i Turska prepustile kongresu. Naime tada je tijekom rasprave izneseno da je jedan od glavnih uzroka tzv. „orijentalnog rata“ bio BiH, odnosno da ga treba tražiti u BiH (Mandić, 1910).

Budući da je glavni razlog okupljanja na Berlinskom kongresu bio uspostava mira u BiH, odnosno uspostava europskog mira, Austro-Ugarska Monarhija je smatrala da autonomija BiH neće tomu pridonijeti i da se mir u BiH neće uspostaviti, nego da će opet izbiti nemiri zbog jako velikih socijalnih i vjerskih suprotnosti među stanovništvom BiH. A mir ne bi nastupio ni u slučaju ako bi upravu nad BiH dobile Srbija i Crna Gora. Tom se stavu Austro-Ugarske protivila Turska. Kao razloge svoje osobite zainteresiranosti za mir u BiH, Austro-Ugarska je navela za primjer i hercegovačko-bosanski ustanak koji je najviše štete nanio upravo Austro-Ugarskoj. Naime za vrijeme toga ustanka Austro-Ugarska Monarhija je primila i uzdržavala više od 200 000 izbjeglica (Mandić, 1910).

Potom su engleski izaslanici predložili da se članak XIV. Sanstefanskog ugovora koji se odnosi na BiH nadopuni člankom XXV. koji glasi: *Pokrajine Bosnu i Hercegovinu nek Austro-Ugarska zaposjedne i njima upravlja. Pošto austro-ugarska vlada ne želi da upravlja sandžakom Novim pazarom, koji se proteže među Srbijom i Crnom Gorom u jugo-istočnom pravcu do Mitrovice, otomanska će vlada i nadalje tamo funkcionirati. Ali zato Austro-Ugarska, da si osigura opstanak novom političkom stanju, kao i slobodu i sigurnost komunikacija, pridržaje si pravo, da drži garnizone i zaposjedne vojničke i trgovačke ceste u čitavom opsegu tog dijela vilajeta bosanskoga. U tu svrhu pridružuju za se austro-ugarska i turska vlada, da se o potankostima sporazume.* Taj su prijedlog potom prihvatile sve sudionice kongresa i Turska (Mandić, 1878; Kamond, 1878). Mi ćemo se ovdje osvrnuti samo na vojne pripreme i vojnu provedbu zauzeća. Pritom ćemo naglasak staviti na glavne smjerove, tijekom operacija glavnih snaga od trenutka ulaska u BiH do završetka operacija, ne ulazeći u detalje samih bitaka.

4.1. Priprema za vojno zauzeće

Člankom XXV. Berlinskog kongresa Austro-Ugarska Monarhija je osigurala međunarodni legitimitet za provedbu vojnog zauzeća BiH. U njemu je istaknuta i glavna zadaća postrojbama, a to znači vojno zauzeti BiH. Članak XXV. glasi: "Provincije Bosne i Hercegovine biti će posjednute i upravljene po Austro-Ugarskoj; Kotar Novi pazar ostaje turskoj vladi, ipak imade Austrija pravo da u ovom svekolikom vilajetu drži posade" (Obzor, 15.VII. 1878.; Šehić, 2007). Time su ujedno započele i neposredne političke i vojne pripreme za izvršenje tog mandata.

4.1.1. Organiziranje snaga

U zaključaku s konferencije koju je car Franjo Josip sazvao u Beču 29. siječnja 1875., može se vidjeti da se austro-ugarska vojska počela ozbiljno spremati za vojnu okupaciju BiH i da je tom prigodom odlučeno da se za okupaciju pripremi 150 000 vojnika iz svih narodnosti unutar Austro-Ugarske (Upton, 1878).⁷ Također, car Franjo Josip je po povratku s puta po Dalmaciji u srpnju 1875. godine rekao vojnom zapovjedniku iz Zagreba generalu Antonu Mollinaryju da će on biti zapovjednik postrojbi koje budu određene za vojno zauzeće BiH (Šišić, 1938).

Međutim, došlo je do promjena. Za zapovjednika svih snaga koje će izvršiti zauzeće BiH imenovan je FZM⁸ Josip barun Filipović⁹ (Horvat, 1925), a FML¹⁰ barun Stjepan Jovanović¹¹ (Pavičić, 2009.; Opća i nacionalna enciklopedija, 2009) bio je određen da zapovijeda snagama koje su određene za zauzeće Hercegovine, a podređen je izravno FZM Filipoviću. Imenovanje Filipovića je vrlo vjerojatno iz razloga što je car Franjo Josip imao iznimno veliko povjerenje u Filipovića. Naime car Franjo Josip je u svibnju 1878. godine poslao svog sina (carevića) Rudolfa, da se pod ravnanjem zemaljskog zapovjednika Češke FZM baruna Josipa Filipovića, vojno teoretski i praktično usavršava i obučava, naročito u vođenju zapovjedništva brigade. Za rujan 1878. planirane su velike vojne vježbe na kojima bi mladi Rudolf zapovijedao, a svoju nazočnost na vježbama najavio je i sam car Franjo Josip. Prema mišljenju tadašnjih vojnih krugova, bio je to očit znak velikog povjerenja u Filipovića. Filipović je u travnju 1878. godine bio na audijenciji kod cara i vrlo je vjerojatno da je tada imenovan za zapovjednika snaga koje su dobile zadaću vojnog zauzeća BiH (Obzor, 28. IV. 1878.), jer je već 1. svibnja 1878. godine u pratnji svog načelnika Glavnog stožera generala Poppa i savjetnika u odsjeku generala Mataušeka pošao u Bansku krajinu u nadzor vojnih ureda i zavoda. Naime, tada je FZM Filipović dobio zapovijed od cara Franje Josipa da pripremi 25 000 vojnika pod svoje zapovjedništvo te da ih

⁷ Austro-Ugarska je zakonom od 5. prosinca 1868. definirala brojčanu snagu svoje vojske, regularnih, mornaričkih i pričuvnih snaga. To je bilo utvrđeno za razdoblje od deset godina, a u ratno vrijeme taj broj je iznosio 800 000, od toga Austrija 457 012, a Mađarskoj 342 988 (Upton, 1878).

⁸ FZM Feldzeugmeister-general topništva

⁹ FZM Josip barun Filipović, (Gospić, 28. IV. 1818. — Prag, 6.VIII. 1889.).

¹⁰ FML Feldmarschall-podmaršal

¹¹ FML Jovanović, Stjepan, (Pazarište, 5. I. 1828 – Zadar, 8. XII. 1885).

stavi u strateški položaj. Po pisanju nekih medija time su se nazirali počeci vojnih pokreta za okupaciju Bosne (Obzor, 4. V. 1878.).

Za tu je operaciju planirano u početnoj fazi nešto više od polovine snaga, između ostalog i radi lakšeg vođenja i zapovijedanja te logističke potpore otprilike 82 000 vojnika od toga 9000 za čuvanje granice između Dalmacije i BiH te za pojačanje postrojbama koje se nalaze u Dalmaciji (Mandić, 1878). FZM barun Filipović je izravno zapovijedao središnjim krilom s XIII. korpusom koji je bio sastavljen od triju divizija i to: 6. divizije, kojom je zapovijedao podmaršal Tegetthoff, 7. divizije, kojom je zapovijedao podmaršal vojvoda Wilhelm von Würtemberg, i 20. pješačke divizije, kojom je zapovijedao grof Szápári (kao zapovjednik lijevog krila). FML barun Jovanović zapovijedao je desnim krilom u sklopu kojega se nalazila 18. divizija smješšana u Dalmaciji, a djelovala je koordinirano s XIII. korpusom. U pričuvi je bio jedan cijeli korpus (Mandić, 1878).

Potom se taj broj sukladno razvoju situacije povećavao. Naime, tijekom zaposjedanja BiH prvobitne snage ojačane su III. korpusom, ustrojenim od triju pješačkih divizija i jednim pričuvnim korpusom, zatim IV. korpusom, ustrojenim od dviju pješačkih divizija i jednim pričuvnim korpusom. Sve to preimenovano je u II. vojsku (armiju). Zapovjednikom II. vojske imenovan je FZM barun Filipović (Oršolić, 2000). Osim kopnenih snaga u zaposjedanju BiH bila je angažirana i ratna mornarica. Za zapovjednika ratne mornarice postavljen je kontraadmiral Aloise Pokorny (Oršolić, 2000).¹² Osim mobilizacije i koncentracije snaga, ratni plan je obuhvaćao i početne operacije do prve bitke. U to su vrijeme vojni teoretičari smatrali da se od prve bitke ne može ići dalje u predviđanje događaja, stoga pravila postaju više upute a manje zapovijedi, a sve više se počinje stavljati naglasak na odgovornost i inicijativu časnika i zapovjednika (Tomic, 1968).

U austro-ugarskoj vojsci je u vrijeme zaposjedanja BiH na snazi bilo taktičko pravilo iz 1874. godine. Naime, Austro-Ugarska je 1874. izdala prvo pravilo zasnovano na iskustvu iz francusko-pruskog rata 1870. – 1871., što je bio veliki napredak u odnosu na pravilo iz 1868., kad još nisu bile shvaćene sve implikacije iz rata 1866. No, ni to pravilo nije dovoljno naglašavalo važnost borbe vatrom. Po njemu nevješti stijelci otvarali su vatru tek na 240 m, a na protivnika u zaklonu i najbolji tek na 160 m zbog težnje da se neprijatelju priđe što bliže bez vatre, u jednom potezu. Tek pravilo iz 1880. stavlja borbu vatre u prvi plan, a udar bajunetom predviđa samo ako je potrebno (Tomic, 1968; Basset, 2015.). Dakako da se koristilo i tada već napušteno pravilo *Stosstaktike* iz 1866., odnosno Bedenikovo, kad se za njegovu upotrebu ukazala pogodna prilika, npr. kod zaposjedanja Sarajeva.

¹² U toj su operaciji sudjelovale gotove sve hrvatske pješačke pukovnije, kao i brojne druge postrojbe s hrvatskog područja. Zapovjednik svih okupacijskih snaga FZM Filipović i zapovjednik snaga određenih za zauzeće Hercegovine FZM Jovanović bili su Hrvati.

4.1.2. Obavještajne pripreme za prijelaz preko granice i ulaz u Bosnu i Hercegovinu

Neposredno pred sam ulazak u BiH austro-ugarska vojska je napravila obavještajnu pripremu s naglaskom na proučavanje terena, komunikacija, turske vojske te držanja bosansko-hercegovačkog stanovništva prema okupaciji. Stoga su prije same okupacije u tu svrhu uputili u BiH nekoliko časnika koji dobro govore hrvatski jezik. Naime, još je na konferenciji u siječnju 1875. godine car Franjo Josip naložio da se odmah u austrijskim konzulatima u BiH zaposle vješti časnici, sa zadaćom da prouče zemlju sa strategijskog gledišta. Oni su u tu svrhu napravili nove preciznije zemljovide od postojećih. A kao najveću teškoću konferencija je tada istaknula tešku neprohodnost BiH zbog pomanjkanja valjanih putova. Stoga se posebna pozornost posvećivala proučavanju komunikacija (Šišić, 1938; Mandić, 1910).

Mogli bismo reći s pravom, jer komunikacije su doista bile u vrlo lošem stanju. Najbolje ceste (bilo ih je samo 900 kilometara) bile su od Broda preko Vranduka i Busovače do Sarajeva i „Stambulska poštanska cesta“ Sarajevo – Višegrad – Sjenica – Novi Pazar – Mitrovica. I te su ceste na nekim mjestima bile problematične i teško upotrebljive, jer se kod njihove gradnje nije vodilo računa o konfiguraciji terena, nego su spajale mjesta tako da su na mjestima bili usponi i nizbrdice do 30 %, a uza sve to nisu bile ni održavane. Za sve ostale ceste može se reći da su bile zapuštene. Željeznička pruga bila je samo jedna koja je povezivala Doberlin i Banju Luku. Sarajevo je bilo povezano brzozavnom vezom s Carigradom te s Mostarom i Metkovićem i još nekim većim gradovima. Običan poštanski promet odvijao se uglavnom na konjima (Mandić, 1910).

Kad je riječ o naseljenim mjestima, ponajprije govorimo o gradovima. Oni su imali uglavnom uske, krive i rijetko popločane ulice, a karakteristično je bilo i to da su groblja bila posvuda, pa i u samim središtima gradova (Mandić, 1910). U to je vrijeme postojao veliki broj starih i zapuštenih vojničkih utvrda koje su najviše vrijedile zbog svojih dominantnih položaja kao npr. Zvornik i Klobuk, ali bilo je i novijih i uređenijih utvrda, no one su se nalazile više uz srbijansku i crnogorsku granicu. Te su utvrde uglavnom služile za držanje i kontrolu komunikacija u ratnom vremenu, dok su u miru služile za zaštitu putnika (Šehić, 2007; Mandić, 1910).

Kad je riječ o vojnim snagama, Turske¹³ su postrojbe u BiH imale 40 000 vojnika razdijeljenih u 41 bojnu opremljene sa 77 topova (Šehić, 2007; Tomac, 1968). One su na temelju zaključka Berlinskog kongresa morale napustiti BiH, ali je dio njih, uz prešutno odobravanje Turske, samovoljno ostao. Ukupan broj turskih vojnika i lokalnih stanovnika, zajedno s pričuvnim sastavom, iznosio je približno 93 000 ljudi. Od toga su u Hercegovini bile raspoređene tri bojne nizama, tj. stalne vojske (jedna bojna nizama brojila je oko 500 – 700 ljudi), tri i pol bojne redifa – pričuve (jedna bojna pričuvnog sastava brojila je oko 1000 – 1100 ljudi) i sedam i pol bojni mustahfiza – domobrana (jedna bojna mustahfiza, tj. domobrana brojila je otprilike

¹³ Prema vojnom ustroju turske vojske iz 1869., stalna je vojska brojila 210 000 vojnika nizama, 200 000 pričuvnika – redifa i domobrana – mustahfiza oko 300 000. Ukupno 710 000 vojnika na 35 milijuna stanovnika (Tomac, 1968).

1200 – 1600 ljudi.) U Bosni je bilo pet bojni s nizamima, trinaest i pol redifa i osam i pol mustahfiza. Ukupno 41 bojna (Oršolić, 2000; Šehić, 2007).

Dvije trećine pješačkih postrojbi bilo je naoružano puškama Henry Martini, a jedna trećina Sniders, dok je konjica bila naoružana karabinima Henry-Winchester. Poljsko topništvo bilo je opremljeno dalekometnim topovima Krupp. Opskrba vojnika bila je neredovita, događalo se da im nije stizala ni plaća ni hrana, tako da su se najčešće morali sami snalaziti kako znaju i umiju. Unatoč tomu moral im je bio na visokoj razini, stoga je Glavni stožer austro-ugarske vojske smatrao da se spremnost tih postrojbi ne smije podcijeniti. Vojna obveza vrijedila je samo za Muslimane. Muslimani su služili u nizamima šest godina, u redifama šest, a u mustahfizima osam godina. Bašibozuci, spahije i Čerkezi bijahu dobrovoljci. Vrhovni zapovjednik vojske bio je paša. Druge su vjeroispovijesti bile oslobođene od služenja, ali su zato morale plaćati vojničku pristojbu (Mandić, 1910; Šehić, 2007; Tomac, 1968).

Najviši politički predstavnik bio je valij-paša, uz njega su bili još neki predstavnici vlade te upravno vijeće. Zemlja je bila podijeljena na okružja, kotare i općine (nahije), na čelu kojih su bili mutesarifi, kajmekami i mudiri (Mandić, 1910.). Kad je riječ o samom stanovništvu, ono je u vrijeme uoči okupacije bilo jako osiromašeno. Najveći dio tog osiromašenoga muslimanskog stanovništva, i gradskog i seoskoga, bio je konzervativan i najvećim dijelom pripravan za otpor okupaciji. Ovima su se 29. srpnja 1878. godine pridružili i zatvorenici koji su pušteni iz zatvora upravo u svrhu pružanja otpora. Jedan dio muslimana, osobito obrazovanijih i uglednijih, bio je suzdržan. Što se tiče kršćanskih vjeroispovijesti, pravoslavni su bili gotovo svi protiv okupacije, dok su katolici bili gotovo svi za okupaciju (Mandić, 1910).

4.1.3. Početni raspored snaga za prijelaz preko granice

Još u prvoj polovini srpnja sve su postrojbe izvršile pripreme i bile su spremne za prelazak, a 21. srpnja 1878. godine stigao je i glavni vojni zapovjednik FZM Filipović u Brod, tako da je sve moglo započeti. Vojni i politički razlozi zahtijevali su da zaposjednuće bude brzo, istovremeno i učinkovito, da se zauzme u najkraćem roku što veći dio BiH, i da se što je moguće brže prodre s jedne strane do Sarajeva, a s druge do Mostara (Mandić, 1910; Šehić, 2007).

Sukladno tomu raspoređene su i snage na početne položaje. Zapovjedništvo XIII. korpusa bilo je smješteno u Brodu. Šesta pješačka divizija imala je početni polazni položaj između Broda, Oriovca, Nove Gradiške, Vinkovaca i Garčina. Sedma pješačka divizija imala je početni polazni položaj u Staroj Gradiški, između Nove Gradiške i Okučana te oko Kostajnice i Dvora. Dvadeseta pješačka divizija imala je početne polazne položaje u Šamcu, između Vinkovaca i Đakova, oko Strizvojne i Mikanovaca. Osamnaesta pješačka divizija imala je početne polazne položaje oko Vrgorca, Dragaljane, Imotskog, Hana Posušja i jedan dio u dolini Neretve. Ratna mornarica rasporedila je svoje brodovlje u lukama u Zadru, Makarskoj, Dubrovniku, Kleku, Pločama i Kotoru (Oršolić, 2000). Naime, vojnom zapovjedništvu u Dalmaciji i 18. diviziji za izvođenje operacija dodijeljeni su stacionirani brodovi u Jadranu. Tako jedinstveno zapovjedništvo raspolagalo je sa sedam brodova, dvije topovnjače dok

su ostalo bili parobrodi. Oni su imali zadaću opskrbljivanja, dovoz i odvoz vojske te transport ratnog materijala, a također i za prijevoz ratnog materijala po rijeci Neretvi. Usto je bilo uspostavljeno i morsko minersko zapovjedništvo brodova u Kleku. A u pričuvi je bila jedna satnija mornaričkog pješništva koja je imala zadaću da pomogne posadnoj vojsci na graničnim položajima iznad Dubrovnika i Kotora ako bi bilo potrebno (Oršolić, 2000).

Uspješnim zaposjedanjem BiH Austro-Ugarska Monarhija bi ostvarila svoje važne strateške ciljeve. Između ostalih, omogućila bi lakšu obranu Istre i Dalmacije, mogla bi ukinuti Vojnu krajinu, olakšala bi ekonomski i politički prodor na jugoistok te spriječila nastanak veće slavenske države na svojim južnim granicama (Šehić, 2007). Glavna svrha okupacije i krajnje željeno stanje bila je uspostava mira te normalnih međuljudskih, civilizacijskih i pravnih odnosa u BiH. Cilj je bio i osigurati dostojanstven život svakom čovjeku, a pritom posebno voditi računa da se ne povrijede moralni i vjerski običaji muslimana i da se ne nanese šteta muslimanskom stanovništvu u BiH. U tu svrhu je isti dan kad su postrojbe ušle u BiH FZM Filipović poslao jednu proklamaciju konzulatu u Sarajevu, napisanu na turskom i hrvatskom jeziku sa svrhom da se bosansko-hercegovačkom stanovništvu objasne razlozi i ciljevi okupacije. Kopije proklamacije dobili su i zapovjednici postrojbi da ju objasne i podijele narodu. U Proklamaciji FZM Filipović je iznio da austro-ugarski vojnici dolaze kao prijatelji naroda da poboljšaju situaciju u zemlji i da uspostave red i mir. Tu su zadaću dobili od Velikih sila i na to je pristao i sultan. Austro-ugarska vojska će svakoga jednako štiti, a ne tlačiti, svi će imati jednaka prava pred zakonom i branit će svačiju vjeru, život, vlasništvo i običaje. Sve prihode zemlje upotrijebit će samo za potrebe zemlje, zaostali se porezi opraštaju, a narod se stoga može s punim povjerenjem prepusti zaštiti austro-ugarske vojske (Basset, 2015; Mandić, 1910; Obzor, 30.VII. 1878.).

Potom je FZM Filipović dao smjernice zapovjednicima razloživši im zadaću i način kako da ju izvrše. Filipovićeva je namjera bila da se, ako je ikako moguće, izbjegavaju sukobi, a ukoliko bi do sukoba došlo, da se protivnike najprije razoruža tamo gdje postanu previše opasni i nemirni, potom da se ne ometa vršenje vjerskih dužnosti svih vjeroispovijesti, da se ne krše običaji te da se ne ulazi u džamije i hareme. Potom da se zaustave zlouporabe poreznih službenika i zakupnika, da se čuvaju opći interesi naroda te da se u slučaju potrebe zemlji i novčano pripomogne. Ali postrojbama zapovijeda uvijek oprez, pa i tamo gdje se narod pokaže susretljiv. Potom je izdao i zbornu zapovijed u kojoj je s jedne strane dao smjernice vojnicima, a s druge ih nastojao motivirati za izvršenje zadaće koja je pred njima (Mandić, 1910; Obzor, 30. VII. 1878.). Postrojbe su bile spremne za prijelaz 27. srpnja 1878. godine. Međutim čekalo se da se završe pregovori između Austro-Ugarske i Turske. Kad su oni završili, 28. srpnja 1878. godine FZM Filipović je dobio nalog iz Beča da prijelaz započne 29. srpnja 1878. godine (Basset, 2015; Šehić, 2007; Mandić, 1910).

4.2. Prijelaz postrojbi preko granice i ulaz u Bosnu i Hercegovinu

FZM Filipović je odlučio da se granica prijeđe na šest mjesta i uđe u Bosnu i Hercegovinu iz šest pravaca: kod Broda, Gradiške, Kostajnice, Šamca, Vrgorca i Imotskog. Uz opisivanje prijelaza i smjerova pojedinih divizija, a radi lakšeg praćenja prijelaza preko granice i ulaska vojnih snaga u BiH, kao i radi lakšeg uočavanja smjerova i tijeka operacije do njezina završetka, na kraju ovog dijela donosimo slikovni prikaz cijele operacije. Prijelaz postrojbi preko Save i Une te granice s BiH odvijao se u četiri kolone. Prva je kolona prelazila preko Bosanskog Šamca gdje je bila 20. divizija. Druga, glavna kolona prelazila je kod Broda, s njom je išao i zapovjednik svih snaga FZM Filipović. Treća kolona prelazila je kod Stare Gradiške, tu je bio jedan dio snaga 7. divizije. Četvrta je kolona prelazila kod Kostajnice, tu je prelazio drugi dio 7. divizije (Mandić, 1910; Šehić 2007).

4.2.1. Prijelaz II. glavne kolone kod Broda i operacije VI. divizije

Šesta divizija kao glavna kolona XIII. korpusa prešla je Savu kod Broda 29. srpnja 1878. bez otpora, jedina poteškoće bile su loši vremenski uvjeti i loše ceste koje je trebalo istovremeno i popravljati. Tako je 31. srpnja 1878., nakon što je zauzela Bosanski Brod u kojem je razoružana turska posada i zauzet brzopjavni ured, stigla do Dervente gdje je ostala do 1. kolovoza. Iz Dervente je krenuo jedan izvidnički eskadron husarske pukovnije prema Žepču gdje je naišao na otpor ustanika pa se odlučio povući prema Maglaju gdje je upao u zasjedu. Tom su prilikom poginula dva časnika i 45 vojnika. Iz Dervente se 2. kolovoza 1878. glavna kolona uputila prema Kotorskom, a 3. kolovoza za Doboj (Mandić, 1910).

U Doboju je Filipović izviješten o zasjedi u koju je upao izvidnički eskadron i odmah poslao više kolona postrojbi na Maglaj koji je 5. kolovoza zauzet, a ustanici odbačeni do Žepča. Bili su to prvi ozbiljni znakovi da zauzeće neće ići glatko. Zbog toga su uvedene dodatne snage – mobilizirane su 1., 36., a kasnije i 4. divizija te 20. pješaka brigada (Mandić, 1910; Tomac, 1968).

Potom je 6. divizija, nakon dana odmora, nastavila svoje napredovanje prema Žepču koje je zauzela 7. kolovoza, a ustanike odbacila prema Visokom. Nastavila je napredovati te se u području između Zenice i Viteza spojila sa 7. divizijom. Iako je u Zenici 12. kolovoza Filipović bio izviješten o poteškoćama koje je imala 20. divizija u borbama oko Tuzle 9. i 10. kolovoza i njezinu prinudnom povlačenju prema Gračanici i Doboju, nastavio je napredovanje prema Sarajevu tako da je s glavnom kolonom krenuo smjerom Busovača – Kiseljak, a s pomoćnom preko Kaknja, Kalotića i Visokog gdje je u samom gradu slomio jak otpor ustanika. Neposredno pred sam ulazak u Sarajevo Filipoviću se predao bosansko-hercegovački zemaljski upravitelj Hafiz-paša. Sarajevo je zauzeto nakon samo šest sati borbe 19. kolovoza 1878. (Mandić, 1910; Tomac, 1968; Šehić, 2007).

Ulaskom u Sarajevo ustanak nije bio slomljen niti je Bosna bila okupirana. Zauzeto je nekoliko gradova i ovladano je najpotrebnijim i najvažnijim cestama. Za potpunu i uspješnu okupaciju trebalo je mnogo više snaga. Stoga je glavna Filipovićeve briga

bila da dovrši što je prije moguće zaposjednuće cijele Bosne te je nastavio u tom cilju. Očuvavši čvrsto sve ono što je zauzeo odlučio je nastaviti operacije prema jugoistoku. Budući da je u sjeveroistočnom i sjeverozapadnom dijelu Bosne otpor ustanika bio žestok, što je ometalo i usporavalo napredovanje postrojbi i dovršenje same okupacije, Filipović je zatražio dodatne snage, što mu je i odobreno. Tako je 21. kolovoza 1878. otpočela mobilizacija stožera 2. vojske, (armije), stožera III., IV. i V. korpusa, 13., 14., 31., 33. divizije te 14. konjičke brigade. U Sarajevu je ostala 6., zajedno s 1. divizijom. Potom je od 4. i 20. divizije ustrojio III. korpus, 7. diviziju je poslao u Travnik, 36. diviziju uputio je u Banja Luku, a njena 72. brigada trebala je zauzeti Bihać. (Tomic, 1968; Šehić, 2007)

Pošto su prikupljene sve postrojbe, operacija se nastavila. Odsad se uzima 2. vojska kao zajednički naziv za sve snage koje su vršile okupaciju, a njezin je zapovjednik postao Filipović (Mandić, 1910; Tomic, 1968). Početkom rujna krenulo se s čišćenjem područja oko Sarajeva i dalje prema istoku. Tako je 3. rujna borbama kod Hana na Romaniji 6. divizija odbacila ustanike na Rogaticu. Kad joj se pridružila I. divizija koja je upućena u jugoistočnu Bosnu, razbivši ustanike kod Senkovića 21. rujna zauzela je Višegrad, a 4. listopada Goražde (Tomic, 1968.).

4.2.2. Prijelaz III. i IV. kolone kod Stare Gradiške i Kostajnice te operacije 7. divizije

Sedma divizija je ušla u BiH iz dvaju smjerova: glavnom kolonom iz Stare Gradiške a pomoćnom iz Hrvatske Kostajnice. Dana 29. srpnja prešla je Savu kod Stare Gradiške i isti dan zaposjela Bosansku Gradišku iz koje su se turske postrojbe povukle prema Banjoj Luci. Sutradan je nastavila prema Banja Luci u koju je stigla 31. srpnja i zauzela ju bez otpora. Isti su dan prešle Unu kod Kostajnice i ostale postrojbe i bez otpora zauzele sve važne točke u Bosanskoj Kostajnici. Potom su krenule prema Novom i 31. srpnja ga bez otpora zauzele. Isti su dan nastavili dalje i bez otpora zauzeli Prijedor. Sutradan su nastavili dalje prema Banjoj Luci gdje su se 1. kolovoza spojili s glavnom kolonom (Basset, 2015; Mandić, 1910).

Potom je 7. divizija 2. kolovoza krenula iz Banje Luke prema Jajcu.¹⁴ Dana 5. kolovoza došlo je do okršaja, tj. borbe s pobunjenicima kod Rogolje. Ustanici su poraženi i nastavljeno je napredovanje prema Jajcu. Nakon cjelodnevnih borbi s ustanicima 7. kolovoza zauzeto je i Jajce, a ustanici protjerani prema Travniku (Basset, 2015.; Mandić, 1910). Snage su nastavile napredovati prema Travniku koji su bez otpora

¹⁴ Prvo neugodno iznenađenje za austro-ugarsku vojsku bilo je to što su naišli na prisutnost dijela regularnih postrojbi turske vojske koje su, kršćeci odredbe berlinskog kongresa i potpmognute od ustanika i lokanog stanovništva, pružale ogorčen i žestok otpor, osobito na području Banje Luke, tako da je austro-ugarska vojska morala upotrijebiti svoje elitne postrojbe da bi očistila grad. Sličan otpor je bio i u Jajcu. Sljedeće neugodno iznenađenje bila je reakcija civilnog stanovništva ustanika pod zapovijedanjem različitih lokalnih vođa, osobito pod Hadži-Lojom koji su se borili svim pobunjeničkim (gerilskim) metodama koje su im bile na raspolaganju, tako da je za taj način borbe Stoßtaktik iz 1866. bila potpuno beskorisna. Gerilskoga načina ratovanja tolikih razmjera nije bilo gotovo cijelo stoljeće (Basset, 2015; Šehić, 2007).

zauzele 11. kolovoza. Potom su snage nastavile prema Vitezu gdje su se spojile sa snagama 6. divizije i združeno s njom nastavile do Sarajeva. Nakon mobilizacije novih snaga 1. divizija je ostala zajedno sa 6., dok je 7. divizija koncentrirala dio svojih snaga kod Travnika. Kasnije joj je pridodan dio snaga V. korpusa raspoređenih oko Slunja, Lađevaca i Furijana. U međuvremenu, u njenoj pozadini 14. kolovoza pobunjenici su preoteli Banju Luku, koja je nakon teških uličnih borbi ponovo zauzeta 17. kolovoza (Basset, 2015; Mandić, 1910; Tomac, 1968).

Potom se 7. divizija u razdoblju od 20. kolovoza do 19. rujna usmjerila na zauzeće Krajine. Najžešći sukob i vrlo važna pobjeda bila je kod Ključa. Naime uz trodnevne i žestoke borbe 6. 7. i 8. rujna, uz dosta gubitaka, zauzet je i Ključ. Poslije toga su velikom brzinom i bez otpora 8. rujna zauzeti Sanski Most, Skender Vakuf, Stari Majdan, Kotor Varoš i Kamengrad. Dok su se odvijale borbe oko Ključa, istovremeno 7. rujna počele su i žestoke borbe oko Bihaća koje su potrajale do 19. rujna kad su austro-ugarske postrojbe ušle u Bihać (Mandić, 1910; Pavičić, 2009).

Potom je 7. divizija, zajedno sa snagama iz Dalmacije, vodila glavnu operaciju zauzeća Livna. Borbe su se vodile od 26. do 28. rujna kad je nakon okruženja zauzeto Livno. Glamoč i Prozor zauzeti su bez borbe, isto tako Kupres i Gornji Vakuf. Bosanska Krajina tzv. Turska Hrvatska konačno je zauzeta u razdoblju od kraja rujna do kraja listopada. Naime 6. i 7. listopada došlo je do borbi kod Peći, potom kod Kladuše i tvrđave Velike Kladuše koja je nakon desetak dana borbi zauzeta 20. listopada. Time je završila okupacija cijele BiH. Dan prije, 19. listopada, car i kralj Franjo Josip zapovjedio je demobilizaciju 2. vojske. Zapovjednikom cijele BiH imenovan je general topništva vojvoda od Würtenberga, zadnji zapovjednik 13. korpusa, a kao njegov zamjenik podmaršal Stjepan barun Jovanović (Pavičić, 2009).

4.2.3. Prijelaz I. kolone kod Bosanskog Šamca i operacije 20. divizije

Dana 29. srpnja 20. divizija prešla je Savu kod Šamca i krenula preko Gradačca za Gračanicu, pošto je savladala slab otpor nastavila je za Tuzlu. No, kod Tuzle je naišla na žestok otpor. Tako je 9. i 10. kolovoza vodila žestoke ali neuspješne borbe, jer uz silan trud i sve pokušaje ipak nije uspjela ostvariti svoj cilj, to jest zauzeti Tuzlu. Zbog jakog otpora ustanika odlučila se povući prema Gračanici. Potom se, uslijed snažnog pritiska ustanika, morala povući do Doboja kamo je stigla 15. kolovoza. Zauzela je položaje na lijevoj obali rijeke Bosne gdje je odolijevala snažnim pritiscima ustanika, sve do dolaska pojačanja. Tako je 15. kolovoza cijela Posavina bila u rukama ustanika, samo su uzvisine oko Doboja, gdje su se vodile žestoke borbe u razdoblju od 14. kolovoza do 6. rujna, ostale u rukama austro-ugarskih snaga.

Potom su uvedene nove snage. Kao što smo već rekli, od 4. i 20. divizije ustrojen je IV. korpus. Naime, tek kad su prikupljene nove snage, tj. sredinom rujna, moglo se krenuti u nastavak okupacije. Naime, Filipović je III. i IV. korpus uputio u Posavinu.

V. je korpus ostao u pričuvu smješten na području Broda i Novske. Glavna zadaća snaga V. korpusa bila je smirivanje prostora između Une i Save, istočno od ceste Šamac – Gračanica – Maglaj, na jugu je bio ograničen crtom Maglaj – Prnjavor i planina Kozara, a na zapadu crtom Prijedor – Dubica. Dio svojih snaga V. korpus

prebacio je prema zapadu na Slunj, Lađevace i Furijan. Zatim su snage III. korpusa krenule prema Tuzli, a sa sjevera iz smjera Šamca snaga IV. korpusa krenule su prema Gradačcu i Brčkom. Tako da je Tuzla zauzeta 22. rujna, Zvornik 27. rujna, a Vlasenica 29. rujna. Jači otpor pružen je bio kod Brčkog i na planini Miljevići. Brčko je zauzeto 17. rujna, a potom Bjeljina 20. rujna. Time je zauzeta cijela Posavina (Pavičić, 2009; Tomac, 1968; Mandić).

4.2.4. Prijelaz kod Imotskog i Vrgorca i operacije 18. divizije

Poslije prikazivanja lažnog napada na donjoj Neretvi, general Jovanović je prešao hercegovačku granicu 1. kolovoza kod Vrgorca i Imotskog te krenuo prema Ljubuškom i zauzeo ga 2. kolovoza. Zatim je napredovao prema Čitluku gdje je uz jake borbe odbacio pobunjenike od Čitluka i zauzeo ga 4. kolovoza. Potom je nastavio napredovati prema Mostaru te 5. kolovoza ušao u Mostar (Tomac 1968; Šehić, 2007).

Dio je snaga napredovao prema Stolcu oko kojega je u razdoblju od 13. do 21. kolovoza bilo više žestokih sukoba. Nakon što su bile zauzele staru tvrđavu u Stocu iznenadnim napadom ustanika, austro-ugarske snage su 16. kolovoza ostale u okruženju i potpuno odsječene od svojih snaga. Istoga se dana vode borbe kod Oladinca, a 17. kolovoza na Kremenac-Crnici, 19. kolovoza kod Dubrave, potom ponovo kod Kremenca, istog dana kod Pasić Hana, a 20. kolovoza kod Rečice i Jasoca. Stolac je bio okružen od 16. do 21. kolovoza. Naime dok je oko 6000 – 7000 Turaka koji su bili pod Ali-pašom kod Gabele napustili Hercegovinu, i ukrcali se u luci Klek, dotle su ustanici opkolili Stolac. General Jovanović ga je deblokirao kod Kamenca 21. kolovoza. U oslobađanju Stoca istaknuo se don Ivan Musić, vođa i zapovjednik dragovoljačkih postrojbi hercegovačkih katolika. Naime, 17. kolovoza je poslao poruku zapovjedniku okruženih snaga koje su se nalazile u tvrđavi u Stocu, da ide sa svojim snagama prema Stocu i da će ga deblokirati (Tomac, 1968; Mandić, 1910).

Poslije zauzimanja Stoca nastavilo se zaposjedanje cijele Hercegovine. Najprije je slijedilo zauzimanje Nevesinja, jednog od glavnih žarišta ustanika, koje je zauzeto 28. kolovoza. Potom je očišćena šira okolica Mostara. Zatim je uz pomoć snaga generala Rodića iz Dalmacije 7. rujna iz smjera Dubrovnika zauzeto Trebinje, drugo glavno ustaničko žarište (Tomac, 1968).

Potom su nastavljene operacije prema Klobuku koje su trajale od 11. do 30. rujna. U međuvremenu, 18. rujna zauzeta je Bileća. A poslije petodnevnih topničkih napada 28. rujna konačno je osvojen Klobuk i zauzeto to „gorsko utvrđeno gnijezdo“. Naime, u prijašnjim ratovima Klobuk su više puta napadali i Rusi i Crnogorci, ali napadi nisu nikad uspjeli. Klobuk je od pučanstva smatran neosvojivim te je postao simbolom otpora. Stoga je zauzeće Klobuka silno oslabilo moral ustanika i umnogome pridonijelo konačnom smirenju u Hercegovini. Potom su se Jovanovićeve i Filipovićeve snage spojile u Konjicu 8. listopada 1878. Time su završene operacije u Hercegovini (Tomac, 1968; Pavičić, 2009; Šehić, 2007).

Slika 1. Slikovni prikaz svih operacija

5. ZAKLJUČAK

Na kongresu održanom 1878. godine u Berlinu donesena je zajednička odluka velikih sila da se u cilju uspostave reda i mira u BiH, privremena uprava nad BiH povjeri Austro-Ugarskoj. Turska i katoličko stanovništvo BiH prihvatili su tu odluku, a dio stanovništva muslimanske vjeroispovijesti, dio pripadnika regularne turske vojske u BiH i dio pravoslavnog stanovništva protivili su se odluci. Oni su ulazak austro-ugarske vojske dočekali s oružjem, to je dovelo do niza bitaka između austro-ugarske vojske i pobunjenika, odnosno ustanika.

Vojno zaposjednuće planirano je uoči početka bosansko-hercegovačkog ustanka 1875. godine, a donošenjem članka XXV. Berlinskog kongresa 1878. godine započele su i neposredne političke i vojne pripreme za izvršenje tog mandata. Zapovjednikom snaga za okupaciju imenovan je FZM Filipović, a za operaciju ja planirano 150 000 vojnika. Vojni i politički razlozi zahtijevali su da zaposjednuće bude brzo, istovremeno

i učinkovito, da se zauzme u najkraćem roku što veći dio BiH, i da se što brže prodre s jedne strane do Sarajeva, a s druge do Mostara. Prijelaz preko granice i ulazak u BiH odvijao se na šest prijelaza.

U operacijama austro-ugarske vojske u zauzeću BiH uočavaju se dvije faze. Prva koja je trajala do zauzeća Sarajeva i Mostara i druga od zauzeća Sarajeva i Mostara do potpune okupacije Bosne i Hercegovine i završetka vojnih operacija. Snage su prešle u Bosnu istovremenim prijelazom preko Une i Save u više kolona, a dva dana poslije i iz Dalmacije u Hercegovinu u dvije kolone. U nastupanju prema cilju postrojbe su najčešće išle u jednoj koloni, ispred koje je išla prethodnica. Neposredno prije ulaska u sukob snage su se razdvajale u nekoliko kolona. Kolona je uglavnom nastupala u tri smjera od kojih je jedan bio glavni, a druga dva podupiruća. Kod tih nastupanja uočava se da su se snage u kretanju prema cilju disperzirale, a nakon disperzije sakupljale u odlučujućoj točki (gradu ili zemljištu, komunikaciji) dok su u drugoj fazi, nakon sakupljanja u odlučujućoj, odnosno gravitacijskoj točki, vršile disperziju snaga.

Austro-ugarska vojska je provodila operaciju u razdvojenim područjima operacija, ali ih je povezivala zajednička zamisao zapovjednika, tj. usmjerenost na gravitacijska središta u Bosni na Sarajevo, a u Hercegovini na Mostar. Kad je riječ o operacijskim linijama, smjerovi snaga bili su usmjereni na zauzimanje ključnih odlučujućih točaka, to jest najvažnijih gradova i komunikacija. Kao primjer navodimo usmjerenost na odlučujuće točke: u istočnoj Bosni na Tuzlu, u jugoistočnoj Hercegovini na Trebinje, u zapadnoj Bosni na Bihać, a u Krajini na Livno i Banju Luku. Snage su djelovale po vanjskim linijama u prvoj fazi operacije kad su se snage približavale neprijatelju raspršene u nekoliko smjerova da bi se sve susrele u jednoj točki (primjer Sarajevo i Mostar), dok su u drugoj fazi provodile operacije po unutarnjim linijama, to jest kad su se od središnje točke ponovo raspršile u nekoliko pravaca, primjer nakon zauzeća Sarajeva i Mostara.

U operaciji vojnog zauzeća BiH i uspostave mira u njoj mogu se vidjeti sve osnovne značajke nelinearnih operacija. Postrojbe u nastupanju nisu imale jasno definirane prostorene granice, tijekom nastupanja dolazilo je do sukoba u kojima se i napadalo i branilo, pa čak branilo iz okruženja, slučaj okruženja postrojbi u Stocu, a bilo je i zauzeća bez borbe. Što se dublje ulazilo u područje operacija, više se umnožavao operativni i taktički manevar, a time se povećavala i potreba za još većom pokretljivošću i fleksibilnošću. Podređeni su zapovjednici samostalno vodili svoje postrojbe prema cilju i jasno su znali zapovjednikovu namjeru i cilj. Primjer susreta 6. i 7. divizije između Zenice i Viteza, suradnje III. i IV. korpusa u osvajanju Tuzle. Uza sve to uočava se i vidjiva je uloga zapovjednika, odnosno centraliziranog zapovijedanja i vođenja. Primjer dobre komunikacije zapovjednika i podređenih vidljiv je kad su se podređeni našli u poteškoćama, kod Maglaja i Tuzle, a dobre koordinacije među postojbama i vođenja zapovjednika dobro se vidi u susretu snaga koje su zauzimale Bosnu i onih koje su zauzimale Hercegovinu, primjer Livna, odnosno Konjica. O ozbiljnosti i važnosti vojne operacije zauzeća BiH govori nam sam broj angažiranih vojnika kao i broj žrtava samog sukoba.

U današnje su vrijeme nelinearne operacije prisutnije nego prije, tomu su osobito pridonijele nove informacijske tehnologije. No, činjenica jest da su se nelinearne operacije provodile i mnogo ranije. To nam potvrđuje i vojna operacija zauzeća BiH od strane austro-ugarske vojske 1878. godine, u kojoj nalazimo sve glavne značajke nelinearnih operacija. Provedbom nelinearnih operacija austro-ugarska vojska je ostvarila glavni cilj operacije i uspješno zaposjela BiH.

LITERATURA.

„*Die occupation Bosniens und der Hercegovine durch K.K. truppen im jahre 1878. – nach authentischen quellen, Wien, 1879.*“

Andrassy, Juraj (1978) *Međunarodno pravo – 7. izdanje*, Zagreb: Školska knjiga.

Bassett, Richard (2015) *For God and Kaiser. The Imperial Austrian Army from 1619 to 1918*. New Haven and London: Yale University Press.

Bandula, Darko (2000) “Predvidivost i nepredvidivost u vojnim operacijama”, *Hrvatski Vojnik*, 10 (60): 46-53.

Doktrina oružanih snaga Republike Hrvatske – privremena publikacija (2011), Zagreb: MORH.

FM 3 – 0, *Operacije* (2005). Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske.

Gruber, Dane (1925), “Povijest Bosne”, *Znameniti i zaslužni Hrvati – te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925. -1925.*, Zagreb: Odbor za izdavanje knjige Zaslužni i znameniti hrvati 925-1925.

Goluža, Božo (2008) *Hrvatski narod u Kraljevini Jugoslaviji*. Mostar: Crkva na kamenu.

Horvat, Rudolf (1925) “Filipović Barun Josip”, *Znameniti i zaslužni Hrvati – te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925. -1925.*, Zagreb: Odbor za izdavanje knjige Zaslužni i znameniti hrvati 925-1925.

Ilić, Vladislav (gl. ur.) (1969) *Enciklopedijski leksikon – Mozaik znanja: Osnovi, narodne obrane*. Beograd: Interpres.

Ivanišević Leib, “Novi kolonijalni odbor,” *Glas Koncila*, 8. XII. 2013.

Kamond, R. A. (1878) *History of the Empire and People of Turkey and War in the East*. Toronto: A.H. Hovey & Co.

Klaić, Bratoljub (1962) *Rječnik stranih riječi, izraza i kratica*. Zagreb: Zora.

Macfarland, Major Sean B. (1994) *Non-Linear Operations: A New Doctrine for a New Era*. Kansas: School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Second Term AY 93-94.

Mandić, Mihovil (1910) *Povijest okupacije Bosne i Hercegovine 1878*. Zagreb: Matica hrvatska.

Matijević, Zlatko, (2002) “Državno-pravni položaj BiH u političkom koncepcijama dr. Ive Pilara”, *Prilozi - Institut za istoriju u Sarajevu*, 31(2002): 137-154.

- Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga, DVD-izdanje* (2009) Zagreb: Večernji list d.d. i Pro Leksis d.o.o.
- Oršolić, Tado (2000) "Sudjelovanje dalmatinskih postrojbi u zaposjedanju Bosne i Hercegovine 1878.," U: *Rad Zavoda povijesnih znanosti HAZU Zadru*, sv. 42:287-308.
- Pavičić, Slavko (1943) *Hrvatska vojna i ratna povijest i prvi svjetski rat*. Zagreb: Hrvatska knjiga.
- Pavičić, Slavko (2009) *Hrvatska vojna i ratna povijest i prvi svjetski rat*. Split: Knjigotisak.
- Pavličević, Dragutin (2002) *Povijest Hrvatske, Treće, dopunjeno izdanje*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- Petrović, Petar, ur. (1981) *Vojni leksikon*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Tomac, Petar (1968) *Ratovi i armije XIX veka*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Šehić, Zijad (2007) *U smrt za cara i domovinu! Bosanci i Hercegovci u vojnoj organizaciji Habsburške Monarhije 1878 1918*. Sarajevo: Sarajevo publishing.
- Šišić, Ferdo (1938) *Kako je došlo do okupacije a onda do aneksije Bosne i Hercegovine: (1878 odnosno 1908.): diplomatska strana njihova o šezdeset i tridesetogodišnjici događaja*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Upton, Emory (1878) *The Armies of Asia and Europe*. New York: D. Appleton and Company.
- Vidaković Mukić, Arta (2006) *Opći pravni rječnik*. Zagreb: Narodne novine d.d.
- ZDP-1: *Doktrina oružanih snaga Republike Hrvatske – privremena publikacija* (2011). Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske.
- "Rasprave o Bosni" *Obzor*, 20.IV.1878.
- "Domaće viesti" *Obzor*, 28. IV. 1878.
- "Cilj San Stefanovskog mira" *Obzor*, 30. IV.1878.
- "Domaće viesti" *Obzor*, 4. V. 1878.
- "Englesko turska konvencija" *Obzor*, 13. VII. 1878.
- "Ugovor mira" *Obzor*, 15.VII. 1878.
- "Proglas Bošnjakim i Hercegovcem" *Obzor*, 30. VII. 1878.
- "Proglas na vojsku" *Obzor*, 30. VII. 1878.

NON-LINEAR OPERATIONS: ONE EXAMPLE FROM 1878

Ante Samardžić

SUMMARY

Nowadays, non-linear operations are much more present than before, especially due to new information technologies. The fact is, however, that non-linear operations were conducted much earlier. This is proved by the military operation of the occupation of Bosnia and Herzegovina by the Austro-Hungarian Army in 1878, in which we find all the main features of non-linear operations. There are two phases the operations of the Austro-Hungarian Army in the occupation of Bosnia and Herzegovina to be observed. The first that lasted until the occupation of Sarajevo and Mostar and the second from the occupation of Sarajevo and Mostar until the complete occupation of Bosnia and Herzegovina and the completion of military operations. The military operation of Bosnia and Herzegovina's occupation by the Austro-Hungarian Army began on 29 July 1878 and ended on 20 October 1878, when the Austro-Hungarian Army took over all of Bosnia and Herzegovina. During this operation, the Austro-Hungarian army employed over a hundred and fifty thousand soldiers and had over five thousand killed and wounded. The main objective of the operation was fulfilled. Peace has been restored, the Austro-Hungarian administration has been introduced, the economic situation in Bosnia and Herzegovina has improved.

Keywords: non-linear operations, occupation, Austro-Hungarian Army, Austro-Hungarian Monarchy, Bosnia and Herzegovina